

DUTCH SUMMARY

Leven zonder papieren. Aspiraties, incorporatie en transnationale activiteiten van irreguliere migranten in de Lage Landen

Dit proefschrift gaat over de vraag hoe irreguliere immigranten leven in de Lage Landen. Hoewel irreguliere migranten – ook wel ‘illegale migranten’, ‘illegalen’ of ‘mensen zonder papieren’ genoemd – hier officieel niet mogen verblijven, is hun aanwezigheid in de Lage Landen steeds vanzelfsprekender geworden. Dit geldt voor westerse landen in het algemeen, maar desondanks is er nog weinig onderzoek gedaan naar de manier waarop irreguliere migranten daar leven. Pas halverwege de jaren negentig zijn de eerste Europese onderzoekers zich met deze vraag gaan bezighouden. Veel van hun studies zijn exploratief en hebben vooral beschrijvende kennis opgeleverd over onderwerpen als huisvesting, werk en de gezondheidssituatie van irreguliere migranten. Theorievorming is nog beperkt en heeft zich voornamelijk op twee vlakken ontwikkeld. Er zijn theoretische debatten ontstaan rond de vraag wat voor patronen van incorporatie er kunnen worden onderscheiden en hoe deze te verklaren zijn, en rond de vraag welke vormen van kapitaal relevant zijn voor irreguliere migranten.

In *hoofdstuk 2* wordt uitvoerig ingegaan op het onderzoek dat rond deze twee discussies is verricht. In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt kritiek geleverd op de dominante onderzoekspraktijk. Een eerste punt van kritiek is dat veel onderzoekers een zogenaamd ‘slachtofferperspectief’ hanteren. In plaats van de vraag te stellen hoe irreguliere migranten leven of hoe zij geïncorporeerd raken, vragen veel onderzoekers zich af hoe irreguliere migranten er in slagen om te ‘overleven’ in westerse landen. Vertrekkend vanuit dit slachtofferperspectief richten zij zich vooral op de belemmeringen die irreguliere migranten ondervinden, waardoor een belangrijk deel van het leven van irreguliere migranten en de activiteiten die zij ondernemen onderbelicht is gebleven. Zo is er weinig aandacht voor sociale mobiliteit omdat er vanuit wordt gegaan dat irreguliere migranten hun positie niet kunnen verbeteren zonder hun status te legaliseren. Bovendien is er weinig aandacht voor de *agency* van irreguliere migranten. En door een eenzijdige focus op overleven is er nauwelijks onderzoek gedaan naar de transnationale activiteiten die irreguliere migranten mogelijkwerwijs ondernemen.

Een tweede punt van kritiek is gericht op de gangbare praktijk van het vergelijken van ‘etnische gemeenschappen’. Om de vraag te beantwoorden hoe het

komt dat sommige irreguliere migranten er beter in slagen om te 'overleven' dan andere, wordt er vaak gewezen op verschillen in solidariteit binnen etnische groepen. Zo zouden Turkse irreguliere migranten er beter in slagen om te 'overleven' (vastgesteld aan de hand van werk en inkomen) dan Marokkaanse omdat de Turkse migranten meer worden geholpen door hun eigen gemeenschap dan de Marokkaanse. Met andere woorden, irreguliere migranten behorend tot de ene gemeenschap zouden er vanwege het dominante patroon van solidariteit binnen hun etnische gemeenschap beter in slagen om te 'overleven' dan migranten die behoren tot een andere groep. Deze benadering is echter om vier redenen problematisch.

Ten eerste worden er zogenaamde etnische gemeenschappen met elkaar vergeleken die qua aard en achtergronden sterk verschillen. Het is daarbij soms onduidelijk of deze etnische gemeenschappen meer zijn dan door de onderzoekers geconstrueerde categorieën die losstaan van de betekenisverleningen van de betrokkenen. Men vergelijkt bijvoorbeeld de 'Afrikaanse gemeenschap' met de 'Turkse gemeenschap', maar aangezien Afrika een continent is dat verscheurd wordt door oorlog is het twijfelachtig of er onder Afrikaanse irreguliere migranten echt een idee van een 'Afrikaanse gemeenschap' bestaat.

Ten tweede gaan irreguliere migranten niet noodzakelijkerwijs alleen maar om met, en worden zij niet uitsluitend geholpen door mensen uit hun eigen etnische gemeenschap. Met andere woorden, sociale netwerken en etnische netwerken overlappen niet volledig. Dit geldt in het bijzonder voor irreguliere migranten die afkomstig zijn uit een land waaruit er weinig andere migranten in de Lage Landen wonen. Zij moeten wel met andere mensen dan leden van hun etnische gemeenschap omgaan. Bovendien blijkt uit ander onderzoek dat juist contacten buiten de eigen groep vaak zorgen voor sociale mobiliteit. Om te analyseren waarom sommige irreguliere migranten beter 'overleven' dan anderen zou men daarom niet alleen sociaal kapitaal binnen etnische gemeenschappen moeten onderzoeken, maar zou men juist ook de hulp van relatieve buitenstaanders in de analyse moeten betrekken. Bovendien zou men niet, zoals nu meestal het geval is, louter irreguliere migranten moeten onderzoeken die behoren tot grote gemeenschappen maar juist ook diegenen die niet tot een grote etnische groep behoren in de analyse betrekken.

Ten derde moeten de hulpbronnen die potentieel aanwezig zijn in (etnische) sociale netwerken worden geactiveerd voordat men er iets aan heeft. Louter de aanwezigheid van sociaal kapitaal in een gemeenschap is niet genoeg, en het ene individu slaagt er beter in dan de ander om deze hulpbronnen te mobiliseren.

Ten vierde wordt er doorgaans vertrouwd op wat respondenten zeggen over de solidariteit binnen hun gemeenschap. Hun oordeel over ontvangen steun is echter afhankelijk van hun motieven en van de context waarin zij zich bevinden. Zo zal een irreguliere migrant die tijdelijk verblijft om snel wat geld te verdienen positief staan tegenover iemand die hem helpt aan werk voor 5 euro per uur, terwijl iemand die zich hier vestigt dit waarschijnlijk beschouwt als uitbuiting. Het is daarom beter om niet gemeenschappen als uitgangspunt van analyse te nemen, maar de motieven van individuele irreguliere migranten. Omdat motieven gedurende het verblijf kunnen veranderen is het daarbij belangrijk om aandacht te besteden aan hun huidige doelen in plaats van hun oorspronkelijke migratiemotieven.

In het tweede deel van hoofdstuk 2 wordt daarom een alternatieve benadering uiteengezet die individuele aspiraties tot beginpunt van analyse maakt. Aspiraties zijn de doelen die irreguliere migranten nastreven, en een focus op aspiraties ondervangt het eerste kritiekpunt doordat er daarmee aandacht wordt besteed aan de *agency* van irreguliere migranten. Aspiraties zijn niet perse strikt rationeel maar worden gevormd in de habitus. Zij worden gevoed door enerzijds subjectieve culturele waarden en dromen, en anderzijds door objectieve mogelijkheden. Daarom is het niet zo dat een benadering die uitgaat van aspiraties geen rekening houdt met belemmeringen: aspiraties vormen juist een conceptuele brug tussen structurele belemmeringen en de *agency* van irreguliere migranten.

Aan de hand van deze alternatieve benadering worden in het proefschrift de volgende drie onderzoeksvragen beantwoord:

1. Welke patronen van incorporatie van irreguliere migranten kunnen worden onderscheiden en hoe kunnen deze worden begrepen?
2. Welke transnationale activiteiten ondernemen irreguliere migranten en hoe kan dit worden begrepen?
3. Welke vormen van kapitaal hebben irreguliere migranten nodig om hun aspiraties te realiseren?

In *hoofdstuk 3* wordt uitgelegd dat een zogenaamde 'grounded theory'-benadering is gebruikt om deze vragen te beantwoorden, waarbij het doel is om theorie te construeren middels kwalitatief onderzoek. In dit proefschrift zijn vier soorten data geanalyseerd: 120 semi-gestructureerde interviews met irreguliere migranten, veld aantekeningen en memo's geschreven op basis van intensieve omgang met irreguliere migranten, 45 open interviews met irreguliere migranten, en 61

interviews met organisaties die met irreguliere migranten te maken hebben. De analyse is vooral gegrond in de interviews en de omgang met irreguliere migranten. De interviews met organisaties zijn vooral gebruikt om een beeld te krijgen van de context en ter validatie van de bevindingen.

De semi-gestructureerde interviews met irreguliere migranten zijn uitgevoerd door een team onderzoeksassistenten. Zij probeerden via sleutelfiguren respondenten te werven, en daarnaast werden potentiële respondenten aangesproken in cafés, theehuizen, een parochiehuis of op straat. Tot slot werd gebruikt gemaakt van de zogenoemde 'sneeuwbalmethode'. Deze is eerder op een succesvolle manier toegepast bij de werving van irreguliere migranten en helpt bij het creëren van een vertrouwensbasis omdat contact wordt gemaakt via een persoon die men goed kent.

Naast de door onderzoeksassistenten gehouden interviews heeft de auteur in de steden Antwerpen en Den Haag gewoond om irreguliere migranten te observeren en interviewen. Respondenten werden gevonden in kerken, op straat, via organisaties en met behulp van de sneeuwbalmethode. Gedurende het veldwerk had de auteur dagelijks contact met irreguliere migranten, waarvan veel notities zijn bijgehouden. Een aantal van de migranten die werden geobserveerd is ook geïnterviewd.

De onderzoeksassistenten hebben vier migrantengroepen geïnterviewd: Marokkanen, Turken, Bulgaren en Congolezen. De Bulgaren hebben een Turkse achtergrond en de Congolese groep bestaat grotendeels uit afgewezen asielzoekers. Omdat dit grote migrantengemeenschappen zijn heeft de auteur ook irreguliere migranten geïnterviewd die niet tot een grote groep behoren. Door respondenten uit 25 herkomstlanden te interviewen is gezorgd voor variatie in de onderzoeksgroep, en ook de theoretische selectie van respondenten heeft hier aan bijgedragen.

In *hoofdstuk 4* wordt de beleidscontext geschetst waarin het leven van irreguliere migranten in de Lage Landen gestalte krijgt. Aandacht wordt besteed aan beleidsmaatregelen om de aanwezigheid van irreguliere migranten tegen te gaan, en de mogelijkheden die irreguliere migranten hebben om hun verblijf te legaliseren.

In *hoofdstuk 5* komen de aspiraties van irreguliere migranten aan bod. Er blijken drie typen aspiraties te kunnen worden onderscheiden: investerings-, verblijfs- en legalisatieaspiraties.¹ Investeringsmigranten zijn in de Lage Landen om

¹ Omwille van de leesbaarheid wordt steeds gesproken over investeringsmigranten, verblijfsmigranten en legalisatiemigranten in plaats van migranten met investeringsaspiraties, migranten met verblijfsaspiraties en migranten met legalisatieaspiraties.

geld te verdienen waarmee ze investeringen kunnen doen in hun land van herkomst. Ze willen terugkeren wanneer ze voldoende hebben gespaard. Vaak sparen ze voor een specifieke investering zoals voor het beginnen van een eigen onderneming of het financieren van een bruiloft. Hun verblijf wordt gezien als tijdelijk en fungeert als een middel om een doel in het land van herkomst te bereiken. Verblijfsmigranten zijn daarentegen gericht op het opbouwen van een bestaan in de Lage Landen. Voor hen is het leven in de Lage Landen dus geen middel maar het doel. Zij willen een bestaan opbouwen dat ze beter achten dan het leven dat ze hadden in het land van herkomst. Legalisatie van hun situatie zou een prettige bijkomstigheid zijn, maar ze beschouwen dit niet als noodzakelijk. Legalisatiemigranten ambiëren daarentegen wel een legaal verblijf. Zij willen net als verblijfsmigranten in de Lage Landen verblijven, maar dan wel legaal. Terwijl verblijfsmigranten het gevoel hebben dat ze gedurende hun illegale verblijf aan hun nieuwe leven kunnen bouwen, begint voor legalisatiemigranten het nieuwe leven pas na legalisatie. Hun leven staat in het teken van het bemachtigen van een legale verblijfsstatus.

Irreguliere migranten uit specifieke herkomstlanden hebben vaak specifieke aspiraties vanwege de omstandigheden in deze landen. Zo zullen migranten uit Congo bijvoorbeeld niet snel investeringsaspiraties hebben vanwege de instabiele situatie in hun herkomstland. Herkomstlanden en aspiraties overlappen echter niet volledig: uit veel landen zijn migranten met alle drie de typen aspiraties afkomstig. Aspiraties kunnen bovendien gedurende het verblijf veranderen, en er is geen sprake van een standaardtraject of een hiërarchie in aspiraties, waarbij migranten beginnen met investeringsaspiraties en eindigen met legalisatieaspiraties.

Het onderscheid tussen de drie typen aspiraties is bovendien van belang omdat er verschillende definities van succes mee gepaard gaan. Zo is er in de ervaring van een verblijfsmigrant geen sprake van succes wanneer hij zeven dagen in de week, tien uur per dag zou moeten werken, en zijn kamer moet delen met vier anderen. Voor een investeringmigrant kan dit echter deel van zijn strategie zijn. Een legalisatiemigrant kan een baan aangeboden krijgen waarmee hij relatief veel verdient en weinig hoeft te werken, maar hij zal dit niet ervaren als een manier om te komen tot succes. Dit betekent dat irreguliere migranten met verschillende aspiraties verschillende strategieën moeten hanteren om hun aspiraties te realiseren. Voor migranten met legalisatieaspiraties zijn er twee typen strategieën te onderscheiden. De eerste strategie is gericht op het verwerven van verblijfspapieren via een huwelijk met een Nederlander, Belg of immigrant met voldoende verblijfsrecht.

Irreguliere migranten die gebruik maken van de tweede strategie proberen hun verblijf te legaliseren middels procedures.

In hoofdstuk 6 en 7 staat de eerste onderzoeksvraag centraal. *Hoofdstuk 6* draait om functionele incorporatie, en gaat in op de vraag hoe irreguliere migranten in hun basisbehoeften voorzien. Patronen in huisvesting en werk en andere bronnen van inkomen worden geanalyseerd omdat hier debatten over worden gevoerd in de wetenschappelijke literatuur, of omdat er sprake is van strijdige onderzoeksuitkomsten. Het is dus niet de bedoeling om uitspraken te doen over *de* functionele incorporatie van irreguliere migranten, maar om een bijdrage te leveren aan lopende discussies. Het blijkt dat de verschillende strategieën die gepaard gaan met uiteenlopende aspiraties aan de basis liggen van specifieke patronen van incorporatie. Met dit inzicht kunnen vastgelopen debatten over de relatie tussen inkomen en geld dat besteed wordt aan huisvesting, de geografische spreiding van irreguliere migranten, het werk dat zij doen, de uitbuiting die zij ervaren, en formele en informele steun die zij ontvangen worden vlotgetrokken. Door aspiraties in de analyse te betrekken wordt bovendien duidelijk dat strijdige onderzoeksuitkomsten veelal kunnen worden begrepen vanuit verschillen in aspiraties.

Investeringsmigrantten willen gedurende hun verblijf zoveel mogelijk werken, zodat ze snel met de benodigde investeringen kunnen terugkeren naar hun land van herkomst. Ze werken zes of zeven dagen in de week en maken lange dagen. Ze zijn bovendien vaak bereid om slechte werkomstandigheden en een relatief laag loon voor lief te nemen, omdat het werk tijdelijk is en omdat ze hun verdiensten in het land van herkomst willen besteden, waar het leven veel goedkoper is en de lonen nog veel lager. Om kosten te besparen wonen investeringsmigrantten vaak zeer eenvoudig en delen zij woonruimte met andere irreguliere immigranten. Indien ze geen of weinig werk hebben zijn ze afhankelijk van het commerciële circuit om geld te lenen, tenzij ze in de Lage Landen familieleden of goede vrienden hebben. De steun die wordt geboden aan investeringsmigrantten is echter altijd van korte duur. Ze hebben doorgaans geen toegang tot steun van organisaties.

Het leven van verblijfsmigrantten is minder eenzijdig gericht op werk. Om een bestaan op te bouwen willen verblijfsmigrantten vooral stabiel werk doen dat niet seizoensgebonden is en een betrouwbare stroom van inkomsten garandeert. Zij werken ook het liefst doordeweeks en op reguliere tijden, vooral diegenen die kinderen hebben. Verblijfsmigrantten werken bij voorkeur voor private huishoudens. Hier lopen ze de minste kans om aangehouden te worden, en bovendien betalen Belgische en Nederlandse huishoudens de hoogste lonen en ervaren irreguliere

migranten hier de beste arbeidsomstandigheden. Wanneer het niet lukt om dit soort werk te vinden zijn ze gedwongen om het werk te doen dat investeringsmigranten doorgaans verrichten. Omdat ze de harde omstandigheden en lange dagen doorgaans niet goed vol houden werken ze dan meestal slechts periodes van een aantal maanden aan een stuk. In tegenstelling tot investeringsmigranten voelen verblijfsmigranten zich uitgebuit als ze dit soort werk moeten doen. Ze krijgen weinig betaald en kunnen zo niet het leven leiden dat ze willen.

Omdat verblijfsmigranten een bestaan willen opbouwen zijn zij bereid meer geld te besteden aan hun woning dan investeringsmigranten. Zij delen doorgaans alleen een kamer met andere migranten wanneer dit economisch gezien niet anders kan, meestal in het begin van het verblijf. Veel verblijfsmigranten wonen bovendien liever in rustige buitenwijken dan in de centraal gelegen immigrantenwijken. Voor verblijfsmigranten die afkomstig zijn uit herkomstlanden waaruit er veel immigranten in deze wijken wonen – zoals Turken en Marokkanen – is dit echter niet het geval, zij wonen juist vaak in immigrantenwijken. Wanneer verblijfsmigranten niet genoeg inkomsten uit werk genereren proberen zij sociale steun te mobiliseren. Omdat verblijfsmigranten niet altijd familieleden hebben op wie ze kunnen terug vallen investeren ze in informele systemen van solidariteit. Irreguliere migranten die deel uit maken van dergelijke systemen kunnen hier een beroep op doen in tijden van nood. Omgedraaid worden zij geacht anderen in nood te helpen indien ze hiertoe in staat zijn. Verblijfsmigranten kunnen meestal alleen tijdelijk – in het begin van hun verblijf – terugvallen op organisaties en zijn daarom meestal aangewezen op deze solidariteitssystemen of steun van familieleden.

Legalisatiemigranten willen zo min mogelijk werken omdat zij informele arbeid als een groot risico beschouwen. Wanneer irreguliere migranten worden aangehouden voor informele arbeid reduceert hun kans op legalisatie en daarmee op het realiseren van hun aspiraties. Daarom vermijden legalisatiemigranten werk zoveel mogelijk. Zij werken vaak parttime en alleen voor zover het noodzakelijk is om in hun basisbehoeften te voorzien. Zij werken bovendien bij voorkeur voor particuliere huishoudens omdat het risico om opgepakt te worden daar het kleinst is en er voldoende mogelijkheden zijn voor parttime werk.

Omdat legalisatiemigranten zo min mogelijk werken hebben zij veel steun nodig om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien. Ze prefereren dit zelfs boven werken, en vaak weten ze vanuit meerdere bronnen steun te mobiliseren. Ze ontvangen vaak de meest uitgebreide steun van organisaties omdat ze een perspectief op legaal verblijf hebben. Daarnaast ontvangen veel legalisatiemigranten die verwickeld zijn in legalisatieprocedures steun van Belgen en Nederlanders.

Legalisatiemigranten die gericht zijn op een huwelijk worden vaak ondersteund door familieleden. Familieleden bieden kost en inwoning en ondertussen zoekt de hele familie mee naar een huwelijkskandidaat. Organisaties helpen hen wegens het ontbreken van een formeel perspectief op legalisatie niet structureel.

Uit hoofdstuk 6 blijkt dat verschillende patronen van functionele incorporatie begrepen kunnen worden door te kijken naar verschillende aspiraties. Bovendien blijkt dat indien de aspiraties van irreguliere migranten veranderen, de gehanteerde strategieën ook veranderen en daarmee patronen van functionele incorporatie. In *hoofdstuk 7* wordt aangetoond dat dit ook geldt voor patronen van sociale incorporatie. In dit hoofdstuk ingegaan op de vraag wat irreguliere migranten doen in hun vrije tijd en met wie zij hun vrije tijd doorbrengen. Vanwege het gangbare slachtofferperspectief gaan onderzoekers er meestal impliciet vanuit dat irreguliere migranten nauwelijks mogelijkheden hebben om een sociaal leven te leiden aangezien ze druk bezig zijn met 'overleven'. Uitgedaagd door het dominante perspectief heeft een klein aantal onderzoekers bezwaar gemaakt tegen dit eenzijdige beeld van sociale isolatie door de uiteenlopende sociale activiteiten die hun respondenten ondernemen te beschrijven. In dit hoofdstuk blijkt dat een analyse die uitgaat van aspiraties helpt begrijpen waarom sommige irreguliere migranten inderdaad sociaal geïsoleerd leven en geografisch immobiel zijn terwijl anderen een rijk sociaal leven hebben.

Het sociale leven van investeringsmigranten wordt gekenmerkt door sociale isolatie. Zij hebben weinig vrije tijd omdat ze veel werken en ze willen in hun schaarse vrije tijd zo min mogelijk geld uitgeven zodat ze sneller voldoende hebben gespaard om te kunnen terugkeren. Avonden en vrije dagen brengen ze daarom veelal thuis door in het gezelschap van hun huisgenoten. Omdat ze terug willen keren vinden zij het niet de moeite waard om te investeren in sociale relaties. Zij hebben daardoor een beperkte sociale kring.

Verblijfsmigranten willen een bestaan opbouwen in de Lage Landen en waarderen daarom de vrije tijd die ze hebben en proberen deze te vullen door leuke dingen te doen. Ook willen ze hun nieuwe omgeving leren kennen. Ze maken soms uitstapjes en zijn veel mobieler dan investeringsmigranten. Veel verblijfsmigranten hebben meerdere plaatsen bezocht en sommigen zijn zelfs in buurlanden geweest. Bovendien hebben zij een rijker sociaal leven en een groter sociaal netwerk dan investeringsmigranten. Hun vrije tijd brengen ze door met familie, vrienden en kennissen, die veelal afkomstig zijn uit hetzelfde herkomstland. Verblijfsmigranten zijn ook vaak lid van culturele organisaties die activiteiten organiseren rond hun herkomstland.

Legalisatiemigranten die gericht zijn op procedures hechten geen bijzondere waarde aan vrije tijd omdat ze er doorgaans veel van hebben, aangezien ze weinig werken. Ze brengen veel van hun vrije tijd door rond charitatieve instellingen waar ze komen voor sociale steun. Bovendien zoeken ze actief Nederlanders en Belgen op, en volgen ze vaak taalcursussen om aan hun 'integratie' te werken. Door goed te integreren hopen zij sneller in aanmerking te kunnen komen voor een verblijfsvergunning. Omdat ze weinig werken en niet veel ondernemen buiten organisaties om hebben ze geen groot sociaal netwerk. Er komen echter immigranten met diverse achtergronden bij charitatieve organisaties waardoor het sociale netwerk van deze legalisatiemigranten relatief divers is in vergelijking met de andere categorieën. Legalisatiemigranten die hun aspiraties proberen te realiseren door een huwelijkspartner te vinden besteden veel hun vrije tijd aan deze zoektocht. Zij gaan veel uit om potentiële partners te ontmoeten en bevinden zich veel op straat of op internet.

In dit hoofdstuk wordt duidelijk dat de sociale activiteiten die irreguliere migranten ondernemen afhankelijk zijn van hun aspiraties. Hiermee wordt een uitweg geboden uit de gepolariseerde discussie in de literatuur. Bovendien blijkt dat belemmeringen wel degelijk belangrijk zijn om patronen van sociale incorporatie te begrijpen, maar dat irreguliere migranten met verschillende aspiraties anders reageren op deze belemmeringen.

Hoofdstuk 8 draait om de tweede onderzoeksvraag. Ondanks het vermeende gebrek aan transnationale activiteiten wordt duidelijk dat irreguliere migranten wel degelijk transnationaal actief zijn. Het type activiteiten dat zij ondernemen blijkt bovendien afhankelijk van hun aspiraties. Daarnaast wordt aangetoond dat ook het niet ondernemen van specifieke transnationale activiteiten kan worden begrepen vanuit hun aspiraties; dit vloeit dus niet noodzakelijkerwijs voort uit structurele belemmeringen.

Investeringsmigranten geven zo min mogelijk geld uit in de Lage Landen. In plaats daarvan zenden zij een groot deel van hun inkomsten naar het land van herkomst, of sparen ze het om het daar bij terugkeer te investeren. Omdat investeringsmigranten niet in de Lage Landen willen blijven zijn zij sociaal georiënteerd op het herkomstland, en besteden zij tijd en energie in het onderhouden van sociale contacten met het herkomstland.

Verblijfsmigranten sturen een kleiner deel van hun inkomen naar het herkomstland en zij bellen hun familieleden ook minder vaak – variërend van een keer per maand tot eens per week. Hun referentiekader is de ontvangende

samenleving. Door allerlei culturele activiteiten gericht op het herkomstland reproduceren ze een idee van het herkomstland in de Lage Landen.

Omdat legalisatiemigranten zo min mogelijk werken sturen ze geen geld naar het herkomstland. Veel legalisatiemigranten die zich richten op procedures zijn afkomstig uit landen die geteisterd worden door instabiliteit. Zij hebben het contact met familie en vrienden in het herkomstland daarom soms verloren. Een deel van deze legalisatiemigranten onderneemt politieke transnationale activiteiten in de hoop dat de situatie in hun herkomstland hierdoor zal verbeteren. Daarnaast is hun politieke transnationale participatie vermoedelijk instrumenteel gemotiveerd: door duidelijk te maken dat de problemen in hun herkomstland ernstig zijn hopen zij hun kansen op legalisatie te vergroten. Legalisatiemigranten die gericht zijn op een huwelijk ondernemen niet veel transnationale activiteiten – zij zijn vooral bezig met het vinden van een huwelijkspartner.

In *hoofdstuk 9* staat de derde en laatste onderzoeksvraag centraal. Hoewel het slachtofferperspectief er vanuit gaat dat opwaartse sociale mobiliteit voor irreguliere migranten niet is weggelegd, blijkt in dit hoofdstuk dat sommige irreguliere migranten er wel degelijk in slagen om hun positie te verbeteren. De mate waarin zij hierin slagen hangt nauw samen met de mate waarin zij hulpbronnen als sociaal, cultureel of economisch kapitaal kunnen mobiliseren. Over het belang van verschillende kapitaalsoorten voor irreguliere migranten zijn onderzoeksresultaten tot op heden niet eenduidig. Volgens veel onderzoekers is sociaal kapitaal van doorslaggevend belang, terwijl volgens anderen cultureel kapitaal cruciaal is. In dit hoofdstuk wordt beargumenteerd dat een discussie over het belang van kapitaalsoorten voor irreguliere migranten *in het algemeen* geen theoretisch inzicht biedt. Om de vraag te beantwoorden welke vormen van kapitaal relevant zijn voor irreguliere migranten is het nodig om te zien waarvoor het kapitaal wordt ingezet. Daarom wordt in dit hoofdstuk onderzocht welke kapitaalsoorten relevant zijn voor irreguliere migranten om hun aspiraties te verwezenlijken.

Het blijkt dat voor het realiseren van elk van de drie typen aspiraties specifieke kapitaalsoorten nodig zijn. Indien investeringsmigranten specifieke beroepscompetenties (cultureel kapitaal) hebben die zij kunnen gebruiken in de Lage Landen worden zij relatief goed betaald. Wanneer ze al een baan hebben geregeld voor vertrek uit het herkomstland kunnen ze bovendien makkelijker werk kunnen vinden dat aansluit bij hun competenties. Cultureel kapitaal in de vorm van beroepscompetenties beneden het legale plafond blijkt voor investeringsmigranten van doorslaggevend belang, mits gecombineerd met sociaal kapitaal in de zin van

transnationale netwerken waarmee al in het herkomstland werk in de Lage Landen kan worden garrangeerd.

Voor verblijfsmigranten is sociaal kapitaal van cruciaal belang, zowel in de vorm van sterke familiale- en vriendschapsbindingen ('strong ties') voor sociale steun als in de vorm van lossere, verbindende netwerkrelaties ('weak ties') die nodig zijn voor het vinden van werk. Beide vormen van sociaal kapitaal zijn nodig en vullen elkaar aan. Voor verblijfsimmigranten is een combinatie van ondersteunend en verbindend sociaal kapitaal ('social support' en 'social leverage') van doorslaggevend belang.

Het is moeilijk om te bepalen welke vormen van kapitaal relevant zijn voor legalisatiemigranten die zich richten op procedures. Vanwege het gebrek aan transparantie in procedures is het ondoenlijk om de kansen op legalisatie realistisch in te schatten. De analyse is hier daarom enkel gericht op legalisatiemigranten die iemand zoeken om mee te trouwen om zo hun verblijf te legaliseren. Voor legalisatiemigranten die een huwelijkspartner zoeken uit de eigen etnische kring is het van belang om familie te hebben in de Lage Landen, omdat op die manier een vertrouwensrelatie tussen de families kan ontstaan die anders afwezig is. Voor legalisatiemigranten die een Belg of Nederlander proberen te vinden om mee te trouwen is het relevant om de taal te spreken en de belangrijkste culturele conventies te kennen. Voor legalisatiemigranten die een schijnhuwelijk willen kopen is economisch kapitaal van belang, of sociaal kapitaal dat hierin kan worden omgezet. Voor legalisatiemigranten is het kapitaal dat zij nodig hebben dus afhankelijk van het type huwelijksmarkt waar zij zich op begeven.

Veel irreguliere migranten blijken echter niet in staat om hun aspiraties te verwezenlijken. Zij hebben niet zozeer een gebrek aan kapitaal in het algemeen – hoewel dit soms ook voorkomt – maar vooral een gebrek aan de juiste kapitaalsoort die benodigd is om hun specifieke aspiraties te realiseren. Ook dit maakt duidelijk dat het belangrijk is niet naar het belang van kapitaalsoorten in het algemeen te kijken, maar te onderzoeken in welke contexten welke kapitaalsoort doorslaggevend is.

Aan de hand van de drie centrale onderzoeksvragen worden in *hoofdstuk 10* de belangrijkste bevindingen samengevat en de implicaties hiervan geschetst. Ten eerste blijkt uit dit proefschrift dat een benadering die uitgaat van aspiraties theoretische inzichten biedt die normaliter door het slachtofferperspectief aan het oog onttrokken worden. Ten tweede blijkt dat vaak ten onrechte wordt verondersteld dat verschillen in solidariteit binnen etnische gemeenschappen aan de basis liggen van patronen van incorporatie. Dit proefschrift laat zien dat patronen

van incorporatie worden gecreëerd doordat irreguliere migranten strategisch handelen op basis van uiteenlopende aspiraties. Dit betekent dat waar er bij oppervlakkige beschouwing etnische patronen van incorporatie lijken zijn, hier dikwijls andere mechanismen aan ten grondslag liggen. Ten derde maakt het onderzoek duidelijk dat irreguliere migranten sociale mobiliteit niet louter in economische zin duiden. Men kan dan ook niet eenvoudigweg een 'objectieve' maat als inkomen gebruiken om positieverbetering vast te stellen. Zonder inzicht in de aspiraties van irreguliere migranten zou men geneigd zijn sommige irreguliere migranten als kansarme slachtoffers te bestempelen terwijl zij hun migratie zelf als succes typeren. Ten vierde laat de analyse zien dat het leven van irreguliere migranten niet alleen draait om 'overleven' maar dat zij, afhankelijk van hun aspiraties, diverse sociale activiteiten ondernemen. Om te begrijpen hoe irreguliere migranten leven in ontvangende landen is het van belang deze sociale dimensie mee te nemen in onderzoek. Deze maakt namelijk deel uit van de afwegingen die zij maken; onder bepaalde omstandigheden wordt vrije tijd bijvoorbeeld geprefereerd boven extra werk. Ten vijfde toont dit proefschrift dat onderzoek naar het leven van irreguliere migranten baat heeft bij het hanteren van een transnationaal perspectief, omdat transnationale activiteiten, aspiraties en incorporatie met elkaar verknoopt blijken te zijn. Tot slot wordt aanbevolen om in vervolgonderzoek meer aandacht te besteden aan de aspiraties van irreguliere migranten, en om individuen in plaats van etnische gemeenschappen tot het uitgangspunt van de analyse te maken. Op die manier kan bijvoorbeeld de hier ontwikkelde 'grounded theory' verder gecontextualiseerd worden middels onderzoek in andere contexten, en kan er licht worden geworpen op de vraag wat irreguliere migranten van aspiraties doet veranderen.